Bijlage 1
Gebiedsgerichte uitwerking van de contouren

Elk gebied heeft unieke kenmerken, opgaven en behoeften. Door per gebied richting te geven, kan de Omgevingsvisie beter inspelen op de specifieke uitdagingen en kansen van dat gebied. In deze bijlage wordt een eerste uitwerking gegeven van de contouren in de verschillende gebieden. In de Omgevingsvisie werken we dit nog verder uit en bieden zo een kader voor maatwerk per gebied. In samenspraak met gebiedspartijen, inwoners en bedrijven, zullen daar de oplossingen tot stand komen die goed aansluiten op de kenmerken van het gebied.

Waddengebied: Waddenzee en Waddeneilanden

<table>
<tr><td colspan="3">Water en bodemsysteem als fundament voor de bewegingen
Zoetwaterbellen op eilanden in balans houden: gebruik en aanvulling van zoetwater zijn in evenwicht. Inzetten op een flexibel en meebewegend beheer van de Waddenzee samen met het Rijk. Het dynamische karakter van de Waddenzee betekent dat zand en slib constant in beweging zijn. Het is belangrijk om deze sedimentstromen te beheren en om de kustlijnen, kustfundament en wadplaten te behouden t.b.v. de flora en fauna en kustveiligheid. Zeespiegelstijging heeft hierop invloed. Hogere temperaturen en veranderende zoutbalansen leiden tot verschuivingen in de soorten in de Waddenzee. We zijn tegen de winning van diepe delfstoffen (gas, zout).</td></tr>
<tr><td>Beweging naar een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân
Het verhogen van de grondwaterstand (stapsgewijs) zal nodig zijn om zoetwaterbellen op orde te houden, zwel in de duinen als in binnenduinranden. In de polders zal soms plaatselijk wateroverlast zijn.
Behouden en versterken van de rijke biodiversiteit van de Waddeneilanden en de Waddenzee. De Waddenzee heeft cruciale rol als rust- en foerageergebied voor trekvogels.
IJsselmeerkust en waddenkust meer als klimaatlandschappen gaan inzetten. Klimaatlandschappen verwijzen naar de manier waarop landschappen worden aangepast en beheerd om beter bestand te zijn tegen de effecten van klimaatverandering.</td><td>Beweging naar een fossielvrije en circulaire samenleving
Inzet op en faciliteren van de reeds ingeslagen koers op het gebied van circulariteit; dit verder uitbouwen.
Energievoorziening heeft potentie op de eilanden, tegelijkertijd rekening houden met de status van de Waddenzee als Natura2000 gebied en Unesco Wereld Erfgoed. Voor de aanlanding van windenergie opgewekt op de Noordzee, hebben we een voorkeur voor een route oostelijk van de Nederlandse Waddeneilanden.
We houden de bereikbaarheid van de Waddeneilanden op peil. Hierbij zetten we in op verduurzaming van de vaarverbinding en op impactvermindering van het vaargeulonderhoud. Het vestigingsklimaat op de eilanden willen we versterken.
We hechten aan de totstandkoming van een duurzaam toekomstperspectief voor de visserijsector op de Waddenzee.</td><td>Beweging naar sterke steden en dorpen, in een leefbaar, vitaal en verbonden Fryslân
Inzet op kwaliteit van dorpen, recreatievoorzieningen van de eilanden, waarbij toerisme in balans is met leefbaarheid, natuur en landschap.
Inzet op aantrekkelijk woon- en werkgebied als drager voor de leefbaarheid. De kwaliteit van de woningvoorraad laten aansluiten bij de eisen van de huidige en toekomstige bewoners; sociale en economische gebondenheid van bewoners blijft van belang vanwege de schaarste aan woningen op de eilanden. De vergrijzing is juist op de eilanden groot.
Voor de leefbaarheid, het behoud van de voorzieningen en voldoende arbeidskrachten is behoud van een gemêleerde bevolkingssamenstelling van belang.
De dijken en het kustfundament moeten op sterkte zijn en blijven om woongebieden te beschermen.</td></tr>
<tr><td colspan="3">Landschap, erfgoed, gezondheid en veiligheid als overkoepelende opgaven
Inzet op het behouden van de status van de Waddenzee als Unesco Wereld Erfgoed. De waarde van het Waddengebied als levend landschap en van het cultureel erfgoed versterken door behoud en ontwikkeling.
De openheid van de Waddenzee als unieke waarde behouden.
Maritieme archeologie die bedreigd wordt door erosie en menselijk handelen beter beschermen, met name de scheepswrakken die vrij spoelen.
Inzet op een veilige leefomgeving i.r.t. de zeespiegelstijging.</td></tr>
</table>

Kleigebied Oostergo en Westergo, inclusief IJsselmeer

Water en bodemsysteem als fundament voor de bewegingen
Toewerken naar percelen met een vitale bodem en robuuste zoetwaterlenzen. Peilen verhogen om de toename van zoute kwel zoveel mogelijk tegen te gaan. Doorspoelen om de verzilting van het oppervlaktewater tegen te gaan. In de toekomst zal de doorspoeling minder worden, omdat er minder zoetwater beschikbaar is. Verzilting zal dan toenemen. Om tekort aan zoet water tegen te gaan, moet ruimte gezocht worden voor wateropslag.
In het IJsselmeer en langs de kust ervan werken we samen met het Rijk en gemeenten aan oplossingen voor waterveiligheid, voldoende zoetwater, klimaatadaptatie, natuurontwikkeling, waterkwaliteit, energieproductie, visserij, toerisme en recreatie.

Beweging naar een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân	**Beweging naar een fossielvrije en circulaire samenleving**	**Beweging naar sterke steden en dorpen, in een leefbaar, vitaal en verbonden Fryslân**
Het zeekleigebied is een oud gebied. Hier zijn van oudsher vruchtbare landbouwgronden aanwezig; wel rekening houden met de verzilting en zo nodig aanpassen van de bedrijfsvoering hieraan. Sloten verbreden en verondiepen om waterbalans te verbeteren en verdroging tegen te gaan; een mogelijkheid hierbij is de aanleg van greppelland. Aandachtspunt is om de geschiedenis van het landschap leesbaar te houden. IJsselmeerkust en Waddenkust meer inzetten als klimaatlandschappen.	Gebied met een goede productieomstandigheden voor de landbouw. Daarom kiezen we voor duurzame energieopwekking die weinig beslag legt op goede landbouwgronden. Kansen liggen in een groter windcluster of energiehub in de stadsranden van Sneek, Leeuwarden of Harlingen. Aandachtspunten: cirkel defensie, Natura 2000 Waddenzee en Unesco. We zetten in op Harlingen als multimodaal overslagpunt nabij de zeehaven.	Aandacht voor vitaliteit van de regio. Daarom inzet op de bereikbaarheid van voorzieningen. Bouwen naar aard en schaal in de dorpen, waarbij geldt dat inbreiding gaat voor uitbreiding.

Landschap, erfgoed, gezondheid en veiligheid als overkoepelende opgaven
Inzet op het herkenbaar houden van de geschiedenis door o.a. de loop van wegen, (voormalige) dijken, waterlopen en de ligging van dorpen en steden. Dit verwijst nog naar het ontstaan als kwelder- of inpolderingsgebied. Koesteren van de Elfsteden, waarvan een groot deel op de klei liggen. Er zijn veel beschermde stads- en dorpsgezichten. Terpen, terpdorpen en boerderijerven in de openheid typeren het beeld van Wester- en Oostergo. Een cultuurhistorisch goed bedeeld gebied met monumentale boerderijen, kerken, staten en stinsen.
Inzet op een veilige leefomgeving i.r.t. zeespiegelstijging.

Veengebied: klei-op-veen-gebied, veenpolders en veenweidegebied

Water en bodemsysteem als fundament voor de bewegingen Behoud van de veenbodem is van belang voor het hele grondwatersysteem van Fryslân. We zetten het Veenweideprogramma voort.		
Beweging naar een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân In stappen werken we toe naar een diversiteit aan water- en bodemomstandigheden. Overstappen naar deze diversiteit vergt zeker nog een generatie doorontwikkeling. Hier is een actief grondbeleid van de provincie van belang.	**Beweging naar een fossielvrije en circulaire samenleving** Kansen voor combinaties van zonne-energie met waterberging of natte gronden. Benutting van een groenblauw hart van Fryslân voor circulariteit (telen van biobased bouwmaterialen).	**Beweging naar sterke steden en dorpen, in een leefbaar, vitaal en verbonden Fryslân** De groenblauwe achtertuin van het Fries stedelijk netwerk. Mogelijkheden voor nieuwe vormen van wonen op water. Kansen voor uitbreiden van diverse vormen van waterrecreatie.
Landschap, erfgoed, gezondheid en veiligheid als overkoepelende opgaven In het veengebied inzetten op het herkenbaar houden van de grotere landschappelijke kenmerken, zoals de dijken rondom de veenpolders waarmee grond werd herwonnen en die na droogmaking weer als landbouwgronden werden gebruikt. Kenmerkende opstrekkende verkavelingspatronen (één richting). Vanwege de natuurlijke ondergrond is in het veengebied van oorsprong minder bebouwing dan in het kleigebied en op het zand. Natuurgebieden in dit deelgebied zijn vooral natte natuurgebieden van moeras(bos) tot meren.		

Zandgebied: Noordelijke Wouden, Zuidelijke Wouden, (incl. beekdalen) en Gaasterland

Water en bodemsysteem als fundament voor de bewegingen In de zandgebieden zetten we in op het water langer vasthouden en minder snel afvoeren om droogte te voorkomen. Dit kan door het toevoegen van sloten en groene landschapselementen (houden water vast). Vooral de beekdalen spelen in de Zuidelijke Wouden een belangrijke rol. Door de beekdalen stapsgewijs te vernatten (hoger peil) en de beek te verruimen, kan het water langer worden vastgehouden. Door deze vernatting kan het beekveen behouden worden, wat de sponswerking van de bodem ten goede komt.		
Beweging naar een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân Gemengd landbouwgebied met veeteelt en akkerbouw door ontwikkelen met (nieuwe) economische perspectieven voor de bedrijfsvoering (bijv. recreatie). Ontwikkelen van de beekdalen naar nattere omstandigheden.	**Beweging naar een fossielvrije en circulaire samenleving** Kansen liggen in ruimtelijke concepten voor energie, wonen en recreatie, die passen in het palet van landbouw en natuur in een besloten agrarisch cultuurlandschap.	**Beweging naar sterke steden en dorpen, in een leefbaar, vitaal en verbonden Fryslân** Inzetten op een aantrekkelijk woongebied op de hogere zandgronden. Inzetten op een gevarieerd recreatief aanbod in samenwerking met de provincie Drenthe. Aandachtspunt: behoud van voldoende bedrijvigheid in de regio om werkgelegenheid en de daaraan gerelateerde leefbaarheid te waarborgen.
Landschap, erfgoed, gezondheid en veiligheid als overkoepelende opgaven De zuidoostelijke flank van Fryslân bestaat uit de zuidelijke en noordelijke Wouden. Het zijn de uitlopers van het Drents plateau. Gletsjertongen vanuit het Drents plateau schuurden van het noordoosten naar het zuidwesten brede en ondiepe (beek)dalen uit, waar later natuurlijke waterlopen zoals de Linde, de Tsjonger en het Alddjip stroomden. Inzetten op een evenwicht van functies in het besloten agrarisch cultuurlandschap van de Wouden.		